

різнення між кадетами й представниками українського великого капіталу, незадоволеними як соціальною, так і національно-політичною політикою кадетів. Але своє історичне завдання — організації української буржуазії кадети поки що всеж-таки роблять і в тім їх головне теперішнє значіння.

Економічний чинник в теперішній консолідації й українізації заможних клас на Україні виступив дуже яскраво в промові Ржепецького на кадетській зїзді, в якій він вказав на необхідність негайного відокремлення українських фінансів від російської фінансової руїни, котра загрожувє обезцінити й українські паперові гроші. Те, що відносить ся до фінансів, може відносити ся і до багатьох інших галузей державного господарства. І сї господарські сепаратистичні чинники в українсько-російських відносинах будуть зростати тим більше, чим більше буде кріпнути й розвивати ся господарське життя України. А тим самим зростатимє і свідомість національно-політичної окремішности в рядах української буржуазії. Маючі класи на Україні приходять, хоч і іншими шляхами до тоїж самої цілі — до признання необхідности самостійної Української Держави, до якої українська демократія прийшла значно раніше, проголосивши одностайно самостійність України. Українське громадянство закінчує свою класову, соціалну будову, — в сїм полягає головна вага теперішнього моменту.

Той ненормальний стан річей, при яким українська нація обмежувала ся на самих лише демократичних верствах, зникає. Українська демократія провадитимє тепер боротьбу не проти національно чужих, а проти своїх власних маючих клас. Але національна еволюція української буржуазії ще досить далеко від свого кінця, тому й національно-політичне завдання української демократії ще не скінчене. Вона все ще лишаєть ся заборолом національно-політичних ідеалів української державности й повинна боронити її від русофільських тенденцій деяких кругів українського лібералізму.

Російські традиції української буржуазії все ще досить значні, як се показує напр. останній кадетський зїзд у Києві. Українські ліберали вже відірвали ся від берега російської державности, але, не зважаючи на зусилля своїх правительствених провідників, усе ще не приплили й до української.

Кадети ухвалюють в резолюції свого зїзду вірність засядам своєї старої партії, а одночасно розбивають найголовнішу з них — неподільність Росії — рішенням взяти участь в Правительстві самостійної Української Держави. Вони хочуть боронити сю державу від анархії, а разом з тим дають привід до найзавзятішої національної боротьби в межах України домаганням зрівняти російську мову в правах з державною українською мовою. Се жадання є нічим іншим, як впливом самих лише російських традицій і москвофільських тенденцій деякої частини українських лібералів. Прикладу двох рівних в правах державних мов не маємо в жадній європейській державі. На Україні се може мати тим менше місця, що тут Росіяне не творять компактної більшости на жаднім кавалку української території, а в цілій державі творять зникаючий відсоток цілого населення.

Дві державні мови затримували-б страшним способом ціле державне та провінціалне українське діловодство, вносили-б тертя і національну боротьбу в кожду інституцію й причиняли ся-б до того, що українські урядники не володіли-б добре ані українською ані російською мовою. Запропонувати зробити російську мову державною могли лише горожане України, які не мають найменшої поваги до власної держави, й треба дивувати ся, що цензура, лишаючи досить таки білих плям в українських часописах, перепустила сю противдержавну постанову кадетського зїзду. Оголошенне української мови урядовою в Міністерстві війни ще не є вичерпуючою відповідю на протинаціональну постанову кадетського зїзду. В справі державної мови не повинно бути жадних сумнівів і хитань. Найменше, чога Українці можуть жадати від кожного свого Правительства, се те, щоб воно державні інтереси ставило понад партійними.

Українські ліберали прийшли через необхідність взяти участь в Українській Правительстві до фактичного признання української державности, теж саме Правительство повинно провадити їх і далі по шляху національної еволюції, а разом з тим Правительство повинно уможливити вступленне до нього демократичним партіям, національно-політична програма яких прибрала вже міцні державно-національні форми.

М. Трощкий

Зїзд партії соціалістів-федералістів.

10 травня в помешканні клубу „Родина“ відкрив ся зїзд партії соціалістів-федералістів, звідомленне з якого подаємо за київськими часописами. Перше засідання було присвячене рефератам з місць. Найцікавішим з них було те, як відбили ся на місцях останні події. Взагалі-ж зазначено, що сї події такі недавні, що з певністю не можна нічого сказати про відношенне населення до перевороту, але видно, що є кола, які задоволені переворотом. Головою зїзду обрано Ілію Шрага, а товаришем голови Саліковського й Карпінського. Вечірнє засідання зїзду провадило ся в новім помешканню Українського Клубу на розі Прорізної та Пушкінської вулиці.

Перший реферат прочитав Шульгин про міжнародні зносини, в котрім зазначив, що коли заснувала ся партія соціалістів-федералістів чи переходила в нову фазу свого існування, умовини життя були зовсім відмінними від сучасних. Життє швидко пішло вперед і тепер багато пунктів програми партії є анахронізмом і зїздови прийдеь ся в сій програмі зробити деякі зміни. В свій час партія соціалістів-федералістів не передбачала, що Україна стане самостійною державою, і стояла на тім ґрунті, що Україна повинна домагати ся федеративного устрою Росії. В сїм же напрямі партія увесь час провадила свою роботу та змагала до здійснення своїх ідеалів через утворенне автономної української одиниці в федеративній російській республіці. Увесь час партія вела за се боротьбу й гадала, що се повинно прийти зверху, але умови життя зробили, що федеративний устрій прийшов знизу. Центральна Рада, оголосивши автономну Українську Народну Республіку, підкреслювала, що вона стоїть на федеративнім ґрунті. Далі життє пішло ще скоріше та прийшов час, коли після спроб Генерального Секретаріату утворити російський федеративний уряд, які скінчили ся невдачею, Україна примушена була стати на шлях міжнародніх зносин. Таким чином Україна, яскраво зазначивши ідею федералізму, здійснити її не змогла й, починаючи від третього Універсалу, стала на самостійний шлях. Далі самостійність України підкреслює війна з колишньою метрополією і таким чином четвертий Універсал, що ex officio проголосив самостійність, не сказав нічого нового.

Тепер партія соціалістів-федералістів повинна яскраво підкреслити, що вона стоїть на ґрунті самостійности. Взагалі партія розуміє принцип федералізму ширше ніж федеративний устрій держави, партія розуміє його як засіб боротьби з мілітаризмом і царизмом. Принцип федералізму одинокий засіб забезпечення перед війною і взагалі світовими конфліктами. Крім того партія відкидає ідею федерації з російською деспотією, але думає про можливість федерування з Литвою, Білорусю, Кримом, Кавказом і ин. Тепер міжнародні відносини України пішли далеко вперед, — на Україну тепер дивить ся весь світ. Україна зараз заключила мир з центральними державами й наближаєть ся час загального миру та міжнародного конгресу, на яким Україна повинна мати місце, щоб зміцнити своє міжнародне становище. Крім центральних держав Україну признали в свій час також Англія та Франція; правда, попередній Уряд легковажно зруйнував зносини з Англією та Францією, але всеж-таки згідно з міжнароднім правом Україну вони признали.

Тепер найбільшійше питання — се наші відносини до тих, з котрими ми заключили мир, за який нас так багато лаяли. Треба зазначити, що в Українців ніколи не було шовіністичного чаду й ворожнечі до Німеччини й Австро-Угорщини; коли вони визволяли Україну від большевиків, ми уважали їх своїми братами. Всеж-таки треба зазначити, що багато незрозумілих кроків щодо Німців було у попереднього Уряду, але й Німці, особливо по містах, поводили ся не як слід. Далі ми побачили німецьке військо в Центральній Раді й нарешті побачили наш новий Уряд. Не секрет, на чій багнети спираєть ся сей Уряд, але се не може не викликати протесту з нашого боку, бо се є втручання в наші внутрішні справи. Повстає питання, чи не зміняєть ся політика Німців до Української Держави, чи не збирають ся вони нарушити мировий договір? Перед нами тяжка перспектива. Партія соціалістів-федералістів стоїть в опозиції до сучасного Уряду, але всеж вона повинна ужити всіх заходів, аби охоронити українську самостійну державність і при новім Уряді.

С а л ь к о в с ь к и й зазначив, що ідея федералізму тепер відсунула ся сама собою і відійшла на задній план. Се стало ся завдяки тому, що російські партії разом з російським урядом з усієї сили тримали ся ідеї централізму. Таким чином сам центральний російський уряд, котрий противив ся ідеї федерації, примусив Україну стати на ґрунт самостійности.

Ш е л у х и н сказав, що партія в свій час ховала ся і казала: через автономію до федерації; але так до федерації прийти не можна було. Се було фальшиве становище, Україна мусіла вийти з нього та стати на ґрунті самостійности. Федерація — ідеал партії соціалістів-федералістів і до нього повинна змагати вся людськість; що-ж-до міжнародніх відносин—треба виходити з сього ідеалу та стояти на українським ґрунті.

М а ц і є в и ч торкнув ся економічних відносин в державі, бо економічне життя се та підстава, на якій стоїть кожна держава. Коли подивити ся на те, як будувало ся економічне життя України, можна побачити, що воно відбувало ся в звязку з усією Росією, значить, Україна під економічним оглядом тісно звязана з Росією. Також се треба сказати щодо української культури, бо вона також дуже звязана з російською. Одначе федерувати ся з сучасною Росією не можна; зараз Україна повинна бути тільки самостійною.

Для вироблення резолюції з приводу реферату Шульги-на вибрано окрему комісію.

Цікавим був реферат бувшого міністра торгівлі та промисловости Ч о п і в с ь к о г о про економічне становище України, в котрім зазначено, що програма партії соціалістів-федералістів признає головні завдання соціалістичного ладу щодо земельного й робітничого питання. Се той далекий ідеал, до якого змагає партія. Сучасність ставить нам перепони. Берестейський мир в Німеччині називають хлібним миром, і з сям поглядом для усякого Німця звязана Україна. Таким чином Україна мусить дати хліб Німцям. Для осягнення своїх ідеалів ми повинні віддати своє золото—хліб задля своєї держави. Спадщина, яка дістала ся Україні, надзвичайно тяжка. В першу чергу ми повинні подбати, щоб вимінити нашу валюту—хліб на те, що нам потрібне. Універсали проголосили соціалістичний устрій держави. Соціалістичні гасла відхиляють приватну торгівлю і заміняють її державним господарюванням. Тепер нам треба взяти ся до організаціїної роботи, щоб провадити справу товарообміну. В сій справі може бути два шляхи при соціалістичнім устрою: перший—кооперативна торгівля, другий — державна монополія. Але ціла низка спроб показала, як трудно перейти від приватної торгівлі до державної. Друга галузь нашої економічної політики — промисловість, котра в останній час обслуговувала виключно військові потреби; в момент демобілізації вона терпить велику кризу. Тут також мали шкідливий вплив різні домагання робітничих мас, спроби соціалізації і т. ин.

Берестейський мир втягнув Україну в товарообмін, але становища України й центральних держав різні. Україна уже не є в стані війни, а центральні держави воюють і знаходять ся в гірших умовах. Німці, заключивши з нами мир, наклали на нас і великі обовязки. Україна мусіла висунути особливий регулюючий апарат, аби протиставити його заходам Німців. Для сього потрібно розвинути державну торгівлю, а далі закликати приватні творчі сили. Попередній Уряд під сям оглядом зробив великий крок—спробу утворення хлібних бюр, де провадилось би державне господарювання, а також і давалась би змога працювати й приватній ініціативі. З другого боку розвиткові української промисловости загрожує також небезпека. Зараз провадить ся обезтоварення України, бо товари вивозять ся за кордон, а тут не виробляють ся. Далі Україна лишила ся без грошових знаків і тут виникає небезпека. Ще далі з кінцем війни Україні загрожує те, що вона буде засипана закордонними фабрикатами, котрі можуть убити українську промисловість. Таким чином з кінцем війни ми можемо стати перед фактом нашого економічного занепаду. Треба дати змогу працювати приватній ініціативі й в той же час регулювати її державою.

Л у к я н і в застановляв ся над питанням, чого всі монополії потерпіли неудачу, та зробив висновок, що се залежить від того, що не зорганізовано правильної контролю.

Проф. С и н я в с ь к и й сказав, що партія соціалістів-федералістів повинна признати необхідною націоналізацію промисловости. Монополії цукрова, винна, тютюнова повинні бути. Далі Україні потрібно негайно розмежувати ся в курсі карбованця з російським рублем. Неже український карбованець, забезпечений золотом, рівний нічим незабезпеченому російському рублю?

Ш е л у х и н зазначив, що у нас є якась хворість заводити усе державне. Була спроба завести державну мову, віру, горілку. По аналогії з сям стали заводити монополію хліба. Вона удати ся не могла й ніколи не удасть ся, бо виходить за межі держави.

Проф. Г а н і ц ь к и й відповів Шелухини та сказав, що хлібну монополію провести можна, але для сього потрібно мати цілу низку елеваторів. Тепер загрожує небезпека від того, що промисловість може перейти до рук чужинців. Щоб запобігти сьому, потрібно мати професійну освіту, тверду владу й певний економічний план. При кінці проф. Ганіцький зазначив, що партія с.ф. повинна обстоювати 8-ми годинний робітничий день.

По промовах Гавченка про робітниче питання й Білецького про державну монополію вироблення резолюції з сього приводу доручено окремій комісії, а засідання перервано до вечора.

11 травня засідання зїзду зраня провадило ся при зачинених дверях, на якім між иншим прочитали реферати: Ніковський — про становище України й організацію влади, Кушнір — про Центральну Раду, Прокопович — про Раду народніх міністрів і Єфремов — про тактику партії.

Вечірнє засідання зайняв реферат М а ц і є в и ч а про земельне питання. Мацієвич в цілком науково обґрунтованим рефераті з статистичними й цифровими даними в руках засував ті підвалини, на яких повинна ґрунтувати ся земельна реформа на Україні. Референт зазначив шлях розвитку земельної революції на Україні та зокрема в Росії. В той час, коли в решті Росії гинули в пожежі земельної революції цілі села, величезні культурні господарства й кольосальні багатства, у нас на Україні сей революційний рух вилив ся в культурних засобах боротьби й увійшов увесь в рамки земельних комітетів щодо відібрання землі. На Україні взагалі дуже обережно народ відносить ся до питання про приватну земельну власність; се було видно навіть і на першій селянській зїзді. Теж саме показав і перший зїзд земельних комітетів, котрий відстоював дрібну власність. Між иншим в Ц. Раді в той час розвивала ся чужа нашому народови ідея—ідея соціалізації.

Тепер кажуть, що той переворот, який тільки-що стався, спирається на чужоземну силу; ні, він спирається на соціалізацію землі. Єдиною організацією, яка зрозуміла душу народу, референт вважає спілку землевласників. Земельна реформа повинна спирати на тих фактах землеволодіння, які панують. Соціалісти-революціонери ґрунтувалися на общині, яка була джерелом усіх їх ідей, але вони не зв'язали на те, що все повинно йти еволюційним шляхом, а еволюція йшла не в сторону скасування власності, а на бік її зміцнення. За останні часи багато землі перейшло в селянські власницькі руки, а взагалі думка нашого народу йшла тим шляхом, що земля такийже товар, як мануфактура, залізо, значить її можна продавати й купувати.

Щодо типу українського господарства—воно переважно грошове, і в останні часи широкими кроками йде його індустріалізація. В справі аграрного змісту сучасної революції треба зазначити, що в ній не було ідеї скасування приватної власності. Останні події яскраво показали, що революція цього року питання власності не зачіпила, бо сучасність ще не доросла до цього; взагалі ж революція мала метою скасування великої власності, не зачіпаючи дрібної.

Разом з сим повстає питання, як бути соціалістам: невже вони повинні вставити в свою програму дрібну власність? Це питання є наслідком того, що за останніх 10 років соціалізм якось змеханізував ся; отже сільське трудове господарство є власністю, є одним з проявів скасування експлуатації сільського робітника й одержання ним усього його заробітку. В зв'язку з усім тим Мацієвич уважав необхідними деякі зміни в програмі партії.

Кушнір заявив, що головним чином з боку референта найбільшу критику визвала точка програми партії про скасування власності на землю. Далі Кушнір зазначив те, що програма партії соціалістів-федералістів щодо земельного питання зовсім не підходить до програми соціалістів-революціонерів, а скоріше до соціалдемократів. По програмі партії с.р. земля виймається з товарообміну та право власності на землю і повного розпорядження нею касується. Що-ж до гасла: земля без викупу—се здійснити не можливо й селянству за землю прийде сплатити. Се викотило-б трохи гроші з села й допомогло-б державі в її скрутнім фінансовім становищі. Всеж-таки потрібно зазначити ту ціну, по якій земля перейде до селянства, й треба подбати, щоб се ціна не обтяжала його.

Майстренко підкреслив, що збори боять ся чогось слова „скасування“. Сього слова не треба боятися, бо за сим гаслом йде бідніше селянство. Що-ж до платні за землю—ніякої сплати не може бути за даровані землі; се був би гріх проти Бога й народу.

Шелухин обстоював ту точку погляду, що право власності на землю повинно бути обмежене й щоб кожен, хто захоче, міг працювати на землі.

Голова зїзду Шраг зауважив, що як заводити викуп за землю, треба викупну платню обмежити якоюсь певною сумою, чи кількістю землі, а решта землі повинна безплатно перейти до держави. Викупну платню не слід брати з безземельних. Шраг настоював, щоб той пункт статуту партії, в якому говорить ся про скасування власності на землю, залишив ся і надалі в програмі; крім того він певний, що селяне будуть задоволені тим, що земля буде виїнята з товарообміну.

12 травня засідання зїзду з початку було зачиненим і відчинило ся тільки о 2 год. дня. При кінці закритого засідання голова зїзду І. Шраг, прощаючи ся з зїздом тому, що йому негайно потрібно було їхати, сказав таку промову: „Ми зібрали ся в дуже тяжкий момент і, кінчаючи зїзд, ми сподівамо ся, що зберемо ся при кращих обставинах. Хоч темні хмари залягли небо, але гроза розрядить атмосферу. Ми, старі Українці, самі іноді зневіряли ся і тратили надію в тяжких хвилинах минулого. Тепер Україна воскрес-

ла й віримо: раз воскресла, „не вмере, не загине“, а серед інших народів здобуде собі місце, якого заслуговує. Народ, що воскрес, не вмирає, зацвіте і засяє Україна“.

Після того, як Шраг покинув залю засідань, почало ся обговорення вироблених в комісії резолюцій.

Членами головного комітету партії соціалістів-федералістів вибрані: С. Фремов, А. Ніковський, С. Шелухин, В. Прокопович, І. Чопівський, М. Шульгин, К. Мацієвич, М. Корчинський, Ф. Слюсаренко, К. Лоський, О. Салківський.

При кінці зборів Шульгин подякував членам партії, котрі зіхали ся для спільної праці, і зазначив, що партія ще дуже молода й за той рік, який вона працює, не можна було встигнути її зорганізувати ся. Але всеж-таки в організаційній роботі зроблено багато. Взагалі ж партія соціалістів-федералістів—се інтелігентська партія. Коло неї купчить ся більше всього української інтелігенції й тому вона багата інтелігентними силами. Партії, видно, далі прийде ся відіграти значну роль. Партія росте та збільшує ся і треба думати, що на далі вона буде ще більшою, міцнішою.

Останнє слово забрав С. Фремов, котрий говорив про роботи зїзду й порівнював сей зїзд партії з першим її зїздом. Він зазначив, що на провінції тепер йде творча робота по організації партії соціалістів-федералістів і зрієт партії свідчить про те, що вона стоїть на певнім шляху. Не так давно на всю Україну ясно світив маяк, до котрого йшла вся людність, се була Центральна Рада. . . Але зараз сей маяк загас. Зате зявило ся багато блудних огнів, котрі тепер усюди світять ся. Треба пам'ятати, що се тільки блудні огні й за ними йти не можна.

Сим скінчив ся зїзд партії українських соціалістів-федералістів, котрий ухвалив такі постанови:

I. В справі федерації й самостійности. Партія під час складання своєї програми виходила з того погляду, що найреальнішим і найкориснішим для України є федеративне єднання з Росією. Дальші політичні обставини—централістична та своєкорисна політика російського уряду, суспільства й партій, ворожість їх до дійсного федералізму й на решті большевицька авантюра—висунули ідею самостійности Української Держави. Рахуючи ся з новими реальними умовами життя, партія соціалістів-федералістів признала державність України й увесь час в своїй парламентарній і загальній політиці підтримувала сю ідею та сприяла консолідації Української Держави. Але разом з сим партія розуміє, що ідея федералізму в політичнім життю має таке саме загально світове значіння, як в соціально-економічнім життю—соціалізм, і тому се ідеї мають залишити ся провідними думками партії. Як соціалізм єднає всі трудящі маси всього світу, так федералізм містить в собі ідеал того всевітнього єднання держав, яке тільки й може бути запорукою проти імперіялізму й війни. Щодо ближших перспектив, рахуючи ся з реальними обставинами життя Росії, партія для даного моменту має виключити всяку можливість федеративного зв'язку з Великоросією. Але разом з тим єднання з іншими сусідами, які утворюють нині свою державність, партія повинна ухвалити можливим і бажаним для інтересів України.

II. В справі міжнародної політики. Партія соціалістів-федералістів, зазначаючи, що Українська Народня Республіка майже першого досягла бажаного миру, признає, що в інтересах як України, так і всього світу можливе найскоріше припинення світової війни, що на міжнароднім конгресі Україна конче повинна мати своє місце, нині-ж, застерігаючи ся від всякої участі у війні, зберігаючи нейтральність, Україна має встановлювати свої міжнародні відносини надалі, домагаючи ся остаточного признання її як з боку всіх воюючих, так і нейтральних держав.

III. В справі відношення до центральних держав. Партія соціалістів-федералістів, виходячи з того, 1) що українське громадянство ніколи під час війни не було перейняте шовіністичною і якою будь ненавистю і ворожістю до централь-

з тим уважаючи на те, що не тільки посади звичайних урядовців Української Держави, а навіть посади міністрів і їх товаришів обсаджують ся людьми, про котрих не відемо, якої вони орієнтації й чи признають себе підданими Української Держави, що дав їм безкарну можливість провадити політику на користь інших держав, а на шкоду Українській Державі або, будши на українській державній посаді, служити проти інтересів Української Держави на користь інших держав, — зїзд партії вимагає, щоб негайно видано їй переведено в життя закон про українське громадянство.

4) Визнаючи для організації Української Держави заведенне доброго ладу та скасування всякої анархії необхідно потрібним, а так само організації елементів держави, а саме: влади, народу й території, на що належну компетенцію має тільки Установча Українська Народня Рада чи Соїм, партія вимагає, щоб на протязі чотирьох місяців скликано в Києві на підставі закону про громадянство Всенародню Українську Установчу Раду (Соїм), і ухвалює признати затягненне цієї справи противним інтересам Української Держави.

5) Зїзд партії признає, що програма партії не заборонює приймати до членів партії людей неукраїнської національності, які поділяють програму партії.

Зїзд делегатів к.-д. партії на Україні.

В днях 8—11 травня у Києві відбув ся зїзд делегатів „конституційно-демократической“ партії з цілої України. Сей зїзд заслуговує на окрему увагу з боку українського громадянства, бо сеж панове кадети з цілої України перший раз збирають ся на партійні наради цілком окремо від своїх загальноросійських товаришів, розділених тепер державним кордоном. До тогож панове кадети, які вже навіть по революції не годили ся з тим, щоб Україна мала ширшу територіяльно-національну автономію, тепер стали напівурядово партією самостійної Української Держави.

На зїзд прибули делегати: від міста Києва й Київщини — 43, від Волині, Катеринославщини, Поділля, Полтавщини, Херсонщини й Чернигівщини — 32, від міст Одеси, Миколаїва й Харкова — 43. Поміж ними: міністри нового Українського Правительства: Василенко, Гутник і Ржепецький, члени бувшої Державної Думи: Горшков, Давідов, Ковалевський, Масленіков, Штейнгель, Яснопольський.

В програму зїзду входили такі точки: а) справа організації головної партійної управи на Україні, б) тактика партії в звязку з теперішнім моментом, в) промови міністрів Василенка, Гутника й Ржепецького, г) питання про віру, д) інформації з місць. Було поставлене й питання про федерацію, але з тактичних міркувань його знято з денного порядку.

Перед відкриттям зїзду голова київського краевого комітету к.-д. партії Григорович-Барський, привітавши прибувших делегатів, запропонував зїздови вирішити питання про компетенцію зїзду, а саме: чи уважають себе прибувши на зїзд делегати компетентними для винесення зобов'язуючих ухвал в усіх питаннях, зазначених у програмі зїзду? Після виміни думок всі стали на тім, що зїзд має право рішати про всі справи, згадані в програмі, але не змінюючи програми партії.

Відкривши зїзд, Григорович-Барський поміж иншим сказав: Останні революційні хвилі поставили нас перед фактом великого історичного значіння. Ми стоїмо перед фактом існування самостійної Української Держави з утворенням центральних найвищих органів державної влади. Ми повинні з цілковитою серйозністю оцінити всі події в інтересах краю. Я підкреслюю — в інтересах краю, бо уважаю інтереси партії в порівнянні з інтересами краю нікчемними. Сі найвищі інтереси краю примушують нас „приспособитися“ до нових форм державного життя та влити в них наш зміст.

В противнім разі життя викине нас і ми лишимо ся поза скобками державної будови на Україні. Для того, щоб „приспособитися“ до нових форм, нам треба конче найширше інформувати й наші партійні організації, конче треба координувати діяльність для утворення одної думки. Останніми часами перед нами повстало було питання про боротьбу з бувшим Українським Правительством і Центральною Радою. Ся боротьба викликала також потребу об'єднання всіх партійних сил. Події за подіями так швидко міняють ся в своїх формах, що треба стежити за ними дуже пильно, щоб не лишити ся позаду їх. Се примушує нас уважно поміркувати над утворенням найвищих органів на Україні, котрі могли б, орієнтуючи ся в подіях, направляти діяльність партії. Я закликаю вас до серйозної роботи та прошу вас бути дуже обережними при розгляді гострих питань. Положенне краю дуже тяжке. Треба мати на увазі, що в склад Правительства увійшли представники нашої партії, котрі потребують нашої піддержки.

Після сього відбули ся вибори президії зїзду. Головою вибрано Григоровича-Барського, товаришами голови: Ковалевського (Харків), Штерна (Одеса), Імшенецького (Чернігів), академіка Бернадського (Полтава), Горшкова (Єлисаветград), Чолганського (Київ), секретарями: Уляницького (Київ) і Сніжинського (Катеринослав).

В справі організації головної партійної управи на Україні виступив з рефератом Григорович-Барський. Вказавши на повну неможливість звязку з російською партією і необхідну потребу керуючого органу на Україні, референт прочитав вироблене краєвим комітетом партії „Временное положение обь организации на Украинѣ“. Референт заявив, що краєвому комітету й на думку не приходило утворенне самостійної (!) партії на Україні. Параграфи „Положення“ майже всі подібні до загальноросійського. Зв'язок з загальноросійською партією не припиняєт ся, а буде установлений при першій можності. „Положенне“ не змінює ні програми, ні відношення до центру й місцевих відділів. Найвищою управою к.-д. партії на Україні має бути „делегатський зїзд партії к.-д. на Україні“ та його „Головний комітет“.

В дебатах над „Положенієм“ Іваницький (з Харкова) висловив ся за прийняттям пропозиції краевого комітету, підкреслюючи „временний“ характер будучого органу й додаючи: „Кроме того, я собственно не знаю, что панімають под терміном „Україна“ (сердешний кадет і досі ще не може навіть зрозуміти сього!). Не знаю, что ето тепер, не знаю, долго-лі прїдѣтса нам іметь дело с етїм названієм“ (дуже типичний кадет!). Пан Горшков не задовольний був словом „временный“ і пропонував яскравіше се зазначити: „Впрєдѣ до установленія звязі с остальной Россіей“ (не може забути ніяк про любу „связь“ з Росією пан член покойної державної Думи!) абож хоч поясненнем: „ввиду утрати звязі с нею“. Пан Рагозін запротестував проти включення в „Положенне“ § 10 без усяких пояснень, бо се може дати право будучим зїздам рішати про всі питання партії (от нещастє!). Були ще деякі „поправки“ й бажання щодо змін в „Положенію“, але при голосуванню всі вони відпали та прийнято значною більшістю голосів проект „Положенія“ без жадних поправок.

На другий день зїзду Крупнов виступив з рефератом про „проблему власти“. Схарактеризувавши відношенне партії за рік до питання про власть, він додав: „Ми бойкотували власть, коли вона була „хищническая“ й „насильственная“. На 4-м зїзді ми признали (!) необхідним задовольнити справедливі домагання українського народу. Але Центральна Рада мала в собі такі елементи, що вели руйніницьку роботу, через те ми не могли продуктивно працювати з нею й відкликали свого делегата з неї. Партія к.-д. ніколи (!) не ставила ся вороже до справедливих змагань українського народу. Ми протестували проти Універсалу з 7 падолиста (ст. ст.) яко проти самодержавного рішення дуже важних питань. Ми

будемо боронити селянську (!) власність, бо ми бачимо в сім основу для розцвіту краю. Тепер наша партія рішила увійти в склад Правительства та зробити його національним — се завдання кожної життєвої партії. Друге міркування: окупаційна власть, хочби вона була найкращою, завжди гірша від своєї, яка-б вона не була, бо вона може наробити таких помилок, яких потім ніколи не направити, особливо, коли пригадати все те, що ми пережили за рік революції. Третє міркування: при ліквідації війни, при яких би обставинах вона не наступила, на мировім конгресі матимуть своє представництво лише самостійні держави, а не окуповані. Тому ми маємо два виходи: взяти участь у Правительстві або ні. Не входити в склад Правительства, тоді можуть взяти владу або праві або соціялісти. В першій випадку прийшло-б до правого большевизму й нової катастрофи, в другім — те, з чим ми познайомилися за рік революції. Ми хотіли-б вложити в переворот наш зміст, щоб житте було таким, як ми бажаємо. Наша партія прийшла до постанови взяти участь у Правительстві довгим і тяжким шляхом. Зїзд мусить вирішити, чи добре ми зробили, признаючи потрібним увійти в склад Правительства, уважати осіб, що увійшли туди, персонально й тому не звязувати їх партійними директивами, довіряючи їхній партійній орієнтації.

В дебатах над сім рефератом Левицький підкреслив, що партія к.-д. завжди виступала з протестами проти змагань України до самостійності (се признавало ся, мовляв, „несправедливим“ жаданням українського народу, про який тепер панове к.-д. так турбують ся). Ми яко партія мусимо виставити виразно свої домагання й, коли їх не виконаєт ся, наша партія повинна цілком відвернути ся від власті. Основною метою партії к.-д. є „встановленіє єдінства Расії і забезпеченіє можливості єя політичєсково і хазяйствєннаво развітія“ (цілком ясно і для кожного кадета зрозуміло). Основною перепоною є берестейський мировий трактат (от біда!) й інші доповнюючі договори та... революція. Непохитність берестейського договору залежить від нашого безсилля й від положення на західнім фронті. Основним завданням тактичного характеру є організація державної власті, яка-б опирала ся на реальні сили (певно виключно кадетські), не-приналежні до заінтересованія в збереженню берестейського договору. Така власть не може вийти (!) з Установчої Ради, бо попередні основи до її скликання непридатні (!) а нові будуть неавторитетні. Відси приходимо до необхідности (!) „взасозданія прєємства монархічєскої власті“ і утворення откритої конституції на підставах парламентарної відповідальности, привєрнення принципу приватної власности, відмовлення від загального виборчого права (!) й помочи союзнників до часу витворення власних сил. Проголошенне гетьманства є відбитка одноособової власті в перекрученім виді. Перед властю стоїть завдання додержати берестейський договір, а тому вступленне до такої власті суперечить основним принципам партії. До тогож се буде фальсифікація окупації, при якій всі вигоди матиме окупант, а невивість — Правительство. Позатім таке положенне суперечитиме основному тактичному завданню партії, бо закріпленне української монархії буде суперечити повстанню загальноросійської монархії (!).

Підтримував його і Ефімовський, запропонувавши відповідні резолюції. Шило запевняв, що попередній промовець неправду говорить, коли згадує про „предательство“, —кадети сього не роблять. Безрадецький настоював на необхідности вступу в Правительство оборони збудувати революції. Члени партії можуть зоставати ся в Правительстві до того часу, доки діяльність власті не суперечитиме завданням партії. Горшков доводив, що дійсної власті їх товариші не дістануть. Нічого зробити вони не зможуть.

Міністер торгівлі Гутник у своїй промові перш усього зазначив, що закони, видані гетьманом, торкають ся будови Української Держави, а не Української Народньої Республіки, а потім уже перейшов до перевороту на Україні.

Переворот, казав він, зробили інші круги і з іншими намірами. Наша власть не підходить під звичайні рамки державної будови. Закони, видані зараз, мають лише тимчасовий характер, до того часу, доки збереть ся народне представництво, котре має встановити дальше державне будівництво й існування України. Загальний характер того, що стало ся, не є корінною зміною. Тепер ще нема нахилу до реакції. На зроблений закид про заборону зїзду городів він відповів: Се питанне адміністративної управи, а не конституційної будови. Допустити зараз зїзд, серед членів якого панують елементи, котрі не спочувають нам, не можна було. Люде великого (!) досвіду признали за краще не дозволити зїзду ніж потім його розпустити. Се викликало-б великий громадський скандал. На вулицях Київів тихо; на вулицях Одеси також, хоч повної певности сей спокій не має. З повітів Харківщини надходять вісти про грабжі й погроми. Чорні сили продовжують свою роботу. Вони підкопують ся під встановлений порядок, не зупиняючи ся перед доносами в чужі столиці. Горючого матеріялу багато. Міністерство постановило стати на шлях заборон, хоч воно й знає, що ризикує своєю популярністю. Нас не могло се зупинити. Досвід останнього часу довів, що найпопулярніше Правительство не є найкращим. Нам роблять закиди: „Ви опираєте ся на чужі штики й будете працювати під натиском“. Так, ми признали сей факт дійсности. Сі реальні сили будуть натискати на всяке Правительство, чи то воно буде кадетське, чи архисоціялістичне. Я буду працювати в імя того ідеалу, котрий ношу глибоко в душі. Коли ви розумієте ту трагедію, яку переживає в душі кожний член Українського Правительства, ви не повинні відштовхнути нас, а підтримати словами бодрости та втіхи. Про гетьманську власть Гутник сказав: гетьманської власті ми не розуміємо яко самодержавну власть. Коли запитаєте мене: „так що-ж таке гетьманська власть?“, я по совісті відповім: „не знаю“ (!), як певно не знають і ті, котрі витворили її. Ми дивимо ся на гетьмана, як на голову Правительства, котра доведе край до Установчої Ради чи до Соїму з установчими функціями. Що торкаєт ся мого міністерства, скажу: роботи дуже багато. Перше й довге завдання — наладити адміністративну машину. Я боюсь іти в департамент, щоб не зустріти ся з тамошнім штатом служащих, — я міркую по їхнім начальникам.

Відновити промисловість дуже тяжко. Не можна безнадійно ждати, що нам дадуть щось зза кордону. Ми бачили, що відтіля ми нічого не дістанемо. Промисловці надіють ся на нашу поміч, але наша каса порожня. Наяти поміч ми зможемо там, куди звертали ся за владою, навіть коли се поведе до залежности у відношенню щодо капіталу. Все-ж се краще ніж користати ся продуктами закордонної промисловости. Справа великої ваги — відновленне вугляних копалень. Не буду ховати ся з правдою: Німці добувають у досить великій кількості ріжних металів, тоді, як наші організації не находять їх. Договір з Німеччиною ми повинні додержати, бо се не суперечить великим державним інтересам.

Увечері тогож дня виступив з промовою і міністер народньої освіти Василєнко. „Я прийняв обовязки міністра почав він, уважаючи се своїм обовязком. Я не думаю виправдувати ся. Я не зїду з позиції, котра потрібна для добра Батьківщини, не дивлячи ся ні на які напади. Треба поставити межі революції яко руїні. Ідея нації на Україні поглибила ідею держави. Національна ідея була сильніша й Українська Республіка будувала ся на національним принципі. Українська культура повинна вступити в боротьбу з російською культурою. Ся боротьба буде допомогати розвитку української культури. Україна може й повинна творити ся яко самостійна держава. Я не бачу в сім нічого небезпечного й неприродного для культури. Мені казали: „як можна працювати, опираючи ся на чужоземну силу?“ Але ми вже маємо в історії такі приклади: Болгарія утворила ся під охороною російських штиків. Станемо тепер на

другу точку погляду. Скажемо — хай ся чужа сила піде. Вернуть ся знову большевики й будуть знову робити свої досвіди над населенням, при яких державне будівництво зовсім не можливе. Правда, вишньою силою ми почасти звязані, але зате в нас в державі можуть збирати ся внутрішні сили для праці.

Мені доручено обовязки двох міністрів: народньої освіти й закордонних справ. Я не можу зараз розвинути перед вами докладної програми, бо ся програма буде витворена самим життям. В справах народньої освіти є багато дуже гарючого матеріалу. Туди заносять дуже багато пристрасти при вирішенню протилежних інтересів. Коли мені пощастить найти середній шлях, який задовольнить одних і других, мій горожанський обовязок буде виконаний. В Міністерстві закордонних справ я керуватиму певно дуже не довго. Справи Міністерства дуже запутані. Треба пригадати, що з одного боку ми є у війні, а з другого в періоді ліквідації війни. Багато є противенств у питанні про територію. На питання, котре може викликати багато балачок, — се про наші відносини до центральных держав,—я скажу вам, панове, що я завжди був у переконанню, що наші економічні інтереси нас звязують з Німеччиною. Всім ясно, що інтереси держави повинні будувати ся на реальній політиці, а не на сентиментальных міркуваннях. Ми завжди були в тісних звязках з Німеччиною: наука, культура, промисловість і ин. Ми уважаємо Німеччину ворогом. Але не треба забувати, що на нашім шляху Англія стояла частійше ніж Німеччина. Досить пригадати, як Росія лишила ся Царгороду та проливів завдяки підступам англійської дипломатії. Тісні відносини з Німеччиною природні, бо вона є найближчим нашим сусідом. Ми повинні використати всі вигоди з сього боку. Се та основа, на підставі якої я буду брати участь в Міністерстві“.

І в а н и ц ь к и й нагадав, що партія несе відповідальність і за тих міністрів, котрі увійшли в склад Правительства і персонально. Партія повинна підтримувати їх, доки вони будуть тримати ся інструкцій партії, як напр. інструкція від групи Харківців: а) кийський зїзд лишаєть ся вірним принципом „єдиної Росії“; б) сей принцип не суперечить автономії окремих частей краю; в) зберігаєть ся „єдність“ партії; г) необхідний союз з західною демократією для культурної й економічної піддержки. М и т ю ш и н перестерігав, що такі міністри, як Василенко, котрий, забувши про свою приналежність до кадетів, голосно заявляє, що він є самостійник, можуть увести партію у великі непорозуміння. І м ш е н е ц ь к и й від імені полтавського комітету партії протестував проти вступу членів партії к.-д. в склад Правительства (перелякав ся бідолашний після промови Василенка, яка для багатьох була дуже великою несподіванкою).

На третій день зїзду відчитав свій реферат про „хазяйствено-економіческую жизнь України“ Б у т е н к о. Тези реферату: 1. Делегатський зїзд партії народньої свободи (к.-д.) уважає, що основною умовою можности відновлення зруйнованого господарсько-економічного життя України може бути відновлення головних підстав правопорядку, якими є суд і законна тверда адміністративна власть. Суд може бути авторитетним серед населення лише тоді, як він буде незмінним хоронителем законности й оборонцем прав, не підлягаючи тенденціям кожночасного Правительства. 2. Одним з найважчих чинників відновлення господарського життя краю є нормальна праця органів місцевої самоуправи. Органи місцевої самоуправи, а надто земські, переживають зараз тяжку кризу, викликану з одного боку загальною державною руїною, а з другого демагогічною політикою груп і партій, що przypadково попали туди в більшости. Міркуючи, що помилкова політика соціалістичних груп може дискредитувати саму ідею демократичних органів самоуправи, делегатський зїзд признає необхідним для членів партії: а) бороти ся проти політики руйнівних соціалістичних експериментів і демагогічних виступів, які ще не припиняють ся; б) в цілях успішности такої боротьби брати участь у виконавчих орга-

нах самоуправ і в комісіях, лишаючи ся на пленарних засіданнях в ролі відповідальної опозиції; в) як вияснить ся повна неможливість досягнути зазначені цілі, піднести питання про потребу нових виборів міських дум і земств. 3. Правильна розвязка земельного питання на Україні, як у краю сільсько-господарським, се невідложне завдання теперішнього часу. Відмовлення від земельного реформи й повернення до попередніх форм землеволодіння та землекористання, хочби се було й можливим завдяки вишній силі, ховало-б в собі причини економічного й звязаного з ним культурного застою та політичного невдоволення на Україні. Задоволення земельної нужди трудового селянства й усунення існуючих ненормальностей в користанні землею буде найбільш надійним засобом проти демагогічних клічів соціалізації землі, які привели сільське господарство до повної руїни, а край до анархії. Повна воля продажі землі без посередництва держави викличе масову неплянову ліквідацію середнього землеволодіння, як такого, що найбільш потерпіло, спекулятивне скуповування земель і перехід їх в руки чужосторонніх капіталістів. На підставі сих міркувань і зважаючи, що земельну реформу можна провести не силами одної якоїсь партії, а при співучасті різних груп населення, делегатський зїзд признає необхідним для партії підтримувати групи, котрі в основу земельної реформи візьмуть: а) охорону й закріплення дрібної власности; б) установу найбільшого розміру землеволодіння й викуп державою всіх земель, більших від того розміру; в) установленне можности для дрібних землевласників збільшувати свої земельні господарства шляхом надбання на власність части земельного фонду. Разом з тим зїзд підкреслює, що одночасно з збільшенням земельного запасу трудового господарства треба прийняти цілий ряд мір по меліорації та для піднесення сільсько-господарської техніки, головним чином розповсюдження освіти народу, без чого при збільшенні населення земельна реформа дасть лише тимчасові результати. 4. В умовах незакінченої ще війни й серед тої руїни, яка зараз панує, неможливе повне відновлення свободи торгівлі. Конче треба рахувати ся з тим, що державі доведеть ся завести цілий ряд монополій і нормвань, як в цілях утворення державних фінансів, так і для задоволення потреб широких мас населення продуктами першої необхідности. Щодо вишньої торгівлі—необхідно рахувати ся також і з тим, що зміна політичного положення України може в будучині мати вплив на напрямок і характер тої торгівлі. Вказані вище умови виявлять значні впливи на відновлення і розвиток промисловости на Україні. Рахуючи ся зі слабим взагалі розвитком промисловости в її теперішнім стані, необхідно утворити особливо сприяючі умови, щоб забезпечити промисловість місцевими сировцями й вуглем і притягнути до неї капітали краю. Тому делегатський зїзд признає необхідним зорганізувати комісію для докладного ознайомлення з питанням про внутрішню і вишню торгівлю України та про міри для розвитку промислу. Праці цієї комісії повинні давати матеріал при виступах партії в практичних питаннях, як заключення торгових договорів і т. ин.

Міністер фінансів Р ж е п е ц ь к и й, забравши слово поза чергою, звернув ся до зїзду з такою промовою: „Я з великою тривогою вийшов на сю трибуну. Я не хочу каяти ся тут в утворенню гетьманства і в зближенню з новими союзниками, бо я був переконаний, що иншого виходу для 40 мільонового народу не було. Тут потрібна була сміливість, сміливість в свідомости й переконанню. Фінансове положенне нашого краю ви знаєте. Всюди руїна, а фінанси держав залежать від стану торгівлі, промислу й сільського господарства. Дозвольте передати вам мої пляни й міркування, які лягли в основу сих плянів. Перше питання утворення якоїсь грошової системи. Я увійшов в Міністерство тому, що обміркувавши питання про добробут країни, прийшов до переконання, що можемо існувати, тільки відокремивши ся від Росії. Кажуть, що коли потопає дві близькі особи, не можна відокремлювати ся одному від другого, а погирати разом, але

рацькая — від міста Києва; І. Вайнштейн, М. Гепштейн, С. Гутник (міністр торгівлі і промислу), Н. Добровинський, Н. Кіреєвський, С. Штерн — від міста Одеси; А. Андієв, проф. А. Маклецов, Оршанський, Рибаків і Фенін — від Харкова; М. Імшенецький — від Чернигова; Д. Ярошевич — від Полтави; Сніжинський — від Катеринослава, Ренекампф — від Поділля і Логвинович — від Умані. Перед виборами деякі члени зїзду вели агітацію, щоб міністрів не вибирати до головного комітету, але ця агітація не мала успіху.

Після виборів голова зїзду звернув ся до присутніх з промовою, в якій між иншим зазначив: Робота зїзду закінчена. Ми утворили центральний орган, котрий об'єднує діяльність наших партійних організацій на Україні. До сього часу ми примушені були жити старими директивами центрального комітету, які відстали від життя і не відповідають сучасному моменту. Життя йде швидкими кроками. Потрібна вчасна орієнтація. Се дасть нам новий орган. Говорючи про резолюції, прийняті зїздом, я мушу з почуттям повного задоволення сконстатувати, що сей зїзд — перший іспит на самостійне політичне будівництво ми витримали з успіхом. Ухвали зїзду показали, що партія лишаєть ся „єдиною і дієсплнїрованою“. В сїм запорака будучих успіхів. Оповідання зїзд закінченим.

Як бачимо з промов, резолюцій і хитромудрої тактики панів-кадетів на сїм зїзді, вони з дуже й дуже малими вітками лишили ся майже тими самими хитрунами-політиками, якими були й до проголошення державної самостійності України. Правда, деякі з них поробили ся майже „самостійниками“—Українцями й одверто говорять про самостійність України, але-ж більшість обстоє за „єдиною, неділимою“ й, коли вони рішуче не виступали проти державної самостійності України, се робило ся лише з „тактичних“ міркувань, бо їхня одвертість могла-б їм пошкодити й навіть негайно усунути їх від державної влади, яка так дешево попала ся їм до рук. Чого можна сподівати ся українському народови від панування кадетів, досить легко може уявити собі кожний. Хай тільки підуть Німці з України, „тактичні“ міркування кадетів зразу змінять ся й від Української Держави й слїду не лишить ся. Тому обовязком усіх українських партій є: як найскорше перекреслити всі заміри кадетів, заховані проти самостійності Української Держави.

Полонений *Іван Павлюк.*

М. Василенко про завдання Міністерства освіти.

9 травня сього року відбула ся нарада членів ради міністра освіти, яка доручила голові наради Лещенкови звернути ся до міністра з проханням поінформувати нараду про його погляди на майбутній напрям і хід роботи Міністерства освіти, зокрема Головну Шкільну Раду й раду міністра, а також про те, яка доля чекає майже закінчені вже великої ваги законопроекти про план управи освітою на Україні та про єдину школу на Україні і т. ин.

Завітавши на нараду, міністер освіти вислухав її бажання й відповів таким способом: „В останніх часах до перевороту я стояв дуже далеко від Міністерства освіти й сьгодні докладно роботи Міністерства не знаю, але маю певні вістки, що вона провадила ся в глибоко національним напрямку та зроблено багато. Се мене, яко Українця, завжди радувало, бо я уважаю, що народня школа, від найвищої до найнижчої—се єдина певна підвалина народного розвитку й добробуту; над зміцненням сїєї підвалини зараз треба як найширїше працювати. Се не мій особистий погляд, такої думки нинїшній Уряд, який уважає, що на сїм полі треба зробити можливим навіть неможливе з огляду на сучасні обставини життя. Се доводить і моя розмова з міні-

стром фінансів, який підкреслив, що обмежувати ся у видатках Міністерство освіти ні в якій разі не повинно, й обіцяв для нас дуже широкі асигнування.

Таким чином найголовніша точка, вихідний пункт у нас з вами, панове, один, але в дальшїм, що саме я буду робити на сїм тлі, яка певна програма моєї діяльності, зараз сього не можу сказати: певної програми у мене ще нема, бо я зовсім не уявляю собі, що робило ся, що зроблено й що стоїть на черзі в роботі моїх попередників.

Можу зазначити лише, що я сюди прийшов не ламати, а продовжувати тут зроблене й бажая найширшого та найглибшого розвитку національної української школи. Трохи згодом, коли стан річей і справи стане для мене яснїшим і більше знайомим, тоді можливі будуть докладнїші розмови про окремі питання, але й тепер не відмовляю відповідати на них по зможі. З свого боку мушу зазначити, що мене тепер дуже обходить думка про українїзацію, яка ніби-то провадить ся силіоміць. Се справа, яка для нашої користі мусить мати инший вигляд в очах деяких кол суспільства; сї кола—буржуазія, до якої належать всі будуючі сили наших часів. Зробити сї кола нашими прибічниками—велика перемога, великий здобуток, про який варто й дуже варто подбати. Як се зробити, діло практики, але значінне має се питання ще й от з якого боку: на суперечнім національним ґрунті марно витрачаєть ся багато часу й сили, а наслідки сього для діла невеликі. Я маю своїм завданням мирити національні течії, по зможі уникаючи тих суперечок, але ніяк не покидаючи гасла нашого Уряду: самостійна національна Українська Держава. Зрештою скажу: мій вступ на посаду міністра освіти є продовженням вашої роботи й загальна наша мета — розвиток української національної культури й утворення умов, сприяючих сьому розвитку. Щодо поставлення тут конкретних запитань — всі вони торкають ся справи та праці, з якими я або мало або зовсім незнайомий був досі. Завдяки сьому я нічого не можу відповісти на ваші запитання й про план управи освітою на Україні, проект якого розроблений при попереднім Міністерстві, мені зовсім невідомий, в такїмже стані й питання про шкільні округи. Може й старий лад, заведений вами, зостанеть ся, але все се остаточно вирішить ся тоді, як я ознайомлю ся з ним. Що торкаєть ся основних інституцій Міністерства—Шкільної Ради й ради міністра освіти, тут мушу перш усього зазначити, що історичні обставини змінили ся тепер і се може відбитися на складі обох інституцій. Принципіально всежтаки скажу, що рада міністра існуватиме й надалі. Найважнїше, ви, панове, все обставали питання про єдину школу, се також і мій принцип, який я завжди обстоював.

Про участь національних міністерств у освітних справах нічого не можу сказати яко представник Уряду, а особисто й мій погляд, що Міністерство освіти територіально по характеру керує всіма справами освіти на території держави. Сим становищем одного Міністерства усунеть ся багато причіпок і суперечок і непорозумїн, які тоді стануть хатньою справою Міністерства й можуть завжди бути поладжені без втручання в справу широких кол суспільства.

Питання про зміну всіх законів, виданих Центральною Радою, се непорозумінне; закон касуєть ся тільки законом і досі касовано закон про соціалїзацію землі та про земельні комітети, всі инші закони, а між ними й ті, що торкають ся освітньої справи, заховують свою силу й надалі.

3 місяця тимчасового осідку 1-ої української стрілецько-козацької дивізії.

Місцем тимчасового осідку 1-ої української стрілецько-козацької дивізії, що формуєть ся з полонених Українців, які пробувають в Австро-Угорщині, є Володимир Волинський. Початком організації дивізії у Володимирі Волинським можна

уважати приїзд першої групи з 30 офіцерів-Українців на чолі з підполковником Перликом, які пробували в таборі для полонених офіцерів-Українців в Йозефштадті. Прибули вони до Володимира Волинського дня 25 лютого. На двірці їх зустріли офіцери-Українці австрійської армії, які щиро їх привітали. Приміщено їх в козацьких казармах, віддалених на дві версти від міста.

До приїзду першого транспорту полонених Українців з Фрайштадту до Володимира Волинського прислали австрійські влади 300 полонених, які пробували на робітничих командах в окрузі Володимира Волинського й заявили, що вони щиро хочуть послужити свому Рідному Краєви та підтримати Центральну Раду в її боротьбі з ворогами України. Поміж тими людьми та Фрайштадтцями була щодо просвіти дуже велика різниця. Коли між Фрайштадтцями вела ся майже через цілий час полону організаційна та просвітна національна робота, полонені Українці, що працювали на робітничих командах, про се й мріяти не могли. Через се національна свідомість їх була дуже не велика. Довело ся офіцерам працювати над освідненням сих полонених. Серед тяжких умов довело ся розпочинати працю коло формовання перших курнів. Офіцери-Українці з австрійської армії (Галичане й ин.), приділені до помочи в справі формовання дивізії, старали ся все зробити, щоб справа пішла зразу-ж, як слід, але треба було жити довший час серед полонених, щоб зрозуміти їх, пізнати, як слід, їхню душу. Довший час пробування в полоні відбив ся на полонених, які, найшовши ся на волі, лише поволі стали привикати до нового життя. По довголітнім полоні українські офіцери й козаки стали оживати та ставити все нові й нові вимоги.

Дня 6-го березня приїхали до Володимира-Волинського Фрайштадтці. Прибувших привітали на двірці підполковник Перлик, прапорщик Грабів і поручник австрійської армії Ковалів. Чудовий се був вид, коли біля 1000 людей зорганізованих Фрайштадтців вистроїли ся в чети та серед могутніх звуків українських пісень рушили походом улицями Володимира Волинського до казарм. Підполковник Перлик на переді, за ним прапороносець з прапором, хор, а потім сотня за сотнею козаків, ще недавно полонених Фрайштадтців. Не зважаючи на кількадечну подорож і всякі інші невиноди, козаки ступали струнко й з піснею на вустах. Свідомість, що нарешті найшли ся вони на волі й почнуть працювати на користь Вітчизни, перемогла їхню фізичну переутому.

Утворено два курні: один з тих полонених, що ранше прибули до Володимира Волинського, а другий з Фрайштадтців.

Дня 9 березня до Володимира Волинського прибув капітан австрійського генерального штабу П. Кватерник і приділений йому до помочи сотник У. С. С. Ів. Коссак, з приїздом яких розпочала ся вже правильна організаційна робота.

Козаки дуже бажали бачити у себе представників Центральної Ради, щоб почути від них про те, що дієть ся на Україні. Бажанне їх сповнило ся досить скоро. Дня 10 березня приїхали перші представники Центральної Ради сотник Сиротенко та значковий військового міністерства Байло до Володимира Волинського. На площі серед козацьких казарм представники Ради звернули ся до козаків з щирим словом, розповівши їм про всі важніші події на Україні від самого початку російської революції, про наїзд большевиків і про перших українських героїв, що лягли головами за рідну землю. Пан Байло розповів козакам про початки військової організації. Козаки щиро вітали обох представників. На заклик представників Центральної Ради постояти за волю Рідного Краю козаки відповіли однодушною заявою про свою готовість віддати останні свої сили за волю і самоетійність України. Серед звуків народного гимну „Вже воскресла Україна“ задоволені й раді козаки розійшли ся до своїх казарм.

Дня 12 березня до Володимира Волинського прибув член Центральної Ради отаман Пількевич ще з одним членом Ради

від селянства Костем Мосевичем. Обидва члени Ради промовляли до зібраних на площі козаків по черзі. Глибоке вражінне на козаків зробила промова селянина Мосевича, депутата з проскурівського повіту. Він докладно розповів про події на Україні та зворушив козацькі душі до самої глибини. Перед отаманом Пількевичем козацтво зложило заяву, що воно й життя не пожаліє за волю України.

Після сього всього сформовано 1-й стрілецько-козацький полк і розпочато підготовчу роботу для формовання дальших полків, з яких складатиметь ся 1-а українська стрілецько-козацька дивізія. Тимчасовим отаманом дивізії призначено підполковника Перлика, а отаманом 1-го полку капітана Ганжу. В штаб дивізії увійшли: капітан австрійського генерального штабу пан Кватерник як начальник штабу й організатор, капітан Пилипенко як заступник начальника штабу, сотник Ів. Коссак і значкові Бутович та Горбик.

Дня 13 березня прибула до Володимира Волинського друга група з 30 українських офіцерів з Йозефштадту, яких приділено до 1-го полку й кулеметної сотні.

З закінченням формовання 1-го полку розпочало ся звичайне військово життє козаків. Ранком вільні вправи, потім вправи в строю, пополудні вправи в строю та читанне наказів по полку.

Санітарний відділ під проводом лікаря Воронича та приділених йому фельдшерів також розвинув свою діяльність. Щоденно оглядають хорих, а час від часу оглядають всіх козаків.

Штаб дивізії взяв ся за розроблення й видання військово-вих уставів та різних інструкцій для отаманної старшини й козаків. Скоро появили ся друковані устами про „Обовязки та поведення козака взагалі й особисті приписи для всіх посад“, „Вказівки для вишколення в стрільбі на стрільниці“, „Вказівки для виховання і вишколення будучої отаманної старшини й козаків українського війська“, „Інструкція для піднесення гігієни“, „Інструкція фельдшерів, рятівників і носильників“.

Дня 27 березня отаман Пількевич знову відвідав Володимира Волинського. Він був дуже задоволений гарними успіхами й висловив надію, що ся дивізія буде зразком і для інших. Дня 27 березня отаман Пількевич відїхав з сотником Ів. Коссаком до Відня, щоб полагодити різні організаційні справи.

З часом отаманна старшина й козаки зорганізували спільний хор і драматичний гурток імени Івана Котляревського (більшість членів сього товариства працювала в такім же товаристві у Фрайштадті). Хор і драматичний гурток брали вже участь у вечері пам'яті Тараса Шевченка, який відбув ся у Володимирі Волинськім дня 7 квітня.

Дня 12 квітня засновано дивізійну спілкуву крамницю, в якій продають ся курево, мясо, хліб, сало, чай і кава з молоком. В склад управи крамниці увійшли: значковий Горбик, сотник Сидоренко й козаки Юрчинин і Бараник. Про достачання продуктів для крамниці піклуєть ся дивізійний харчовий Сварковський.

Дня 27 квітня загостив до Володимира Волинського полковник Шиліга-Марковський, який 19 квітня оповів старшині про початки та розвиток національної армії, про полки Богданівців та Полуботківців і сформованне новіших військово-части. Він зазначив, що агітація дуже шкідливо відбила ся на військової дисципліні й що вже були початки національної армії, але на сю дивізію покладають ся надії, яко на зразок найсвідомішого здисциплінованого війська.

Для виповнення релігійних обовязків приділено полевого курата о. Голея. Завдяки йому відчинено великий собор у Володимирі Волинськім, який через цілий час був запертий. Відтепер служба Божа для козаків буде правити ся в соборі.

Дня 23 квітня до Володимира Волинського прибув другий транспорт зорганізованих Українців з Фрайштадту. На

зустріч козакам вирушило все козацтво й найсердечніше привітало їх. По обох боках битого шляху, який веде з Володимира Волинського до козацьких казарм, стали козаки рядами, а на переді отаманна старшина з прапором і хор 1-го стрілецько-козацького полку. Як тільки надійшли перші ряди прибувчих Фрайштадтців, почула ся команда: „Почесть дай!“, а далі залунав гимн „Вже воскресла Україна“. Потім почуло ся: „Вітаєм вас козаків на волі!“ „Здорові були, пане отамане!“ „Раді служити Україні!“ і ин. Серед звуків українських пісень пройшли козаки аж до казарм.

Після 1-го травня почали прибувати з Фрайштадту дальші транспорти. Вже прибуло разом 6 транспортів. Число людей збільшуєть ся й можна сміливо надіятися, що формованне 1-ої української стрілецько-козацької дивізії з полонених Українців Австро-Угорщини скоро цілком закінчить ся і вона вирушить дальше на Україну.

5-ка.

З заходів коло організації армії Української Держави.

Начальник Генерального Штабу України отаман Слівінський подав гетьманови реферат про реорганізацію української армії. В рефераті зазначено, що нова українська армія зреорганізуєть ся на взірць західно-європейської з територіальною системою комплектування. Особливу увагу звернеь ся на формуванне кадр інструкторів. Заводить ся обовязкова військова служба. Зараз Генеральний Штаб уже розробив новий статут військової служби. По сьому статуту мають бути скасовані деякі пільги й відсунення щодо відбування військової служби.

На засіданню Військової Ради поставлено на обговоренне законопроекти: 1) про загальні підстави військової служби, 2) пенсійний устав. Законопроект про підстави військової служби прийнято в таких головних рисах: 1) Завданням армії Української Держави є охорона держави від зовнішніх ворогів і підтриманне порядку в державі по заклику горожанської влади. 2) Начальником усіх сухопутніх і морських сил Української Держави є гетьман всієї України. 3) Всі старшини затверджують ся наказом гетьмана по армії Української Держави по пропозиції відповідних начальників, а саме: начальник головних управ і команданти корпусів по пропозиції Військового Міністерства, начальники дивізій і бригад по пропозиції командантів корпусів, полковники по пропозиції командантів дивізій, осаули, сотенні й півсотенні по пропозиції полковників. Підстаршин іменує полковник по пропозиції сотенних.

Старшина може бути усунений з посади, арештований по постанові судової влади або владою відповідного начальника згідно з дисциплінарним уставом (в негайних випадках). В разі арештовання начальником треба повідомити судову владу й прокуратора не пізнійше ніж через 24 години. Арештований пробуває під арештом до одержання постанови судової влади. Про всякі дисциплінарні кари начальника робить ся розслідуванне для вияснення відповідности кари вчинку. Справа усунення начальників не нижче полковника обговорюєть ся на Військовій Раді, в якій мають право взяти участь особи не нижче того, чю справу обговорюєть ся. Останні старшини усувають ся владою команданта дивізії, підстаршини владою полковника. Законопроект передаєть ся в Раду міністрів. Пенсійний устав передано в Головний Штаб для перероблення при участі представників від головних управ, контролера та представника Міністерства фінансів.

До військової служби Української Держави вийшов з да-тою 15 травня 1918 р. по всіх управах отсей наказ: Згідно

з наказом Ясновельможного Пана Гетьмана 9 травня сього року я вступив у тимчасове виконуванне обовязків військового міністра. Розпочинаючи виконанне дорученого мені відповідального завдання, звертаю ся до всіх моїх співробітників, від малого до великого, захопити ся свідомістю, що наша молода держава буде міцною та самостійною тільки при істнуванні нормально зорганізованої озброєної сили. Минулий рік яскраво виявив, як потужна армія завдяки тому, що в неї вжито політики, а разом з останньою і партійної боротьби, ступнево втратила необхідну дисципліну та зорганізованість і перемінила ся в озброєні банди, які боязливо втікали від ворога та страшні були лише мирному населенню. Армія мусить бути поза політикою, маючи своїм завданням лише службу в державі.

Без твердої дисципліни, котра виявляєть ся в безперечній підлеглисти наставленим начальникам, зорганізована озброєна сила неможлива. Тому я вимагаю від всіх військово-служачих, без ріжниць положення, підтримувати найгострійшу дисципліну під усіма оглядами. При сїм додаю, що підтримуванне дисципліни мусить провадити ся з повною повагою до чоловічої вартости підлеглого, яке-б не було незначне його становище. Найкращим виховуючим прийомом рахую особистий приклад начальника, який є заставою пошани до нього підлеглого; без сїєї пошани міцної дисципліни бути не може.

Високий стан військового оборонця Української Держави накладає на кожного обовязок з особливою обережністю відносити ся до всього, що може кинути тїнь на нашу армію, яка тільки народжуєть ся, кожна особа, котрої повинна простувати до ідеалу — бути лицарем чести й обовязку перед Батьківщиною. Наша держава, що тільки народжуєть ся, вимагає від нас повного напруження всіх сил, ума й волі, щоб в найскорший час утворити армію, котра буде підвалиною вартости й права молодой самостійной України.

В сучасний підготовчий період праці по будуванню армії особливе значінне має пристосованість органів управи, які мусять бути доведені до стану безперечного механізму. Тільки при таких стані органів управи можливе буде нормальне життє армії й творча праця по її удосконаленню.

При сїм вимагаю непохитно додержувати ся принципів децентралізації, залишення самостійности й ініціативи кожному робітникови в межах його компетенції, з твердим загальним керівництвом найвищих інституцій. Людей, що боять ся роботи, що в службі бачать тільки засіб для політичної агітації й сям вносять дезорганізацію в діло, котре тільки народжуєть ся, людей, що дивлять ся на службу, як на недбайливе істнуванне на кошти держави, усувати безумовно.

Але в той час я не потуратиму ніякому свавільству й особистому поглядови. Кожна репресія повинна мати вповні законну й важну підставу; кожний повинен бути певним, що права його — під охороною справедливого й безприхильного закону. Кожна каверза, таємні доноси будуть карати ся немилосердно.

Все діловодство, всі офіційні відношення непохитно вести на державній мові. У всіх установах і частинах зорганізувати невідложно курси українознавства, маючи на меті доведенне в найскорший час знання державної мови до належної високости.

Маючи на увазі головним чином користь ділу, а також рахуючи низше вартости з культурного боку переведенне вузького шовінізму, признаю можливим перебуванне на службі людей знання, досвіду й таланту, хочби й неукраїнського походження, при умовинах безумовної їх вірности Самостійній Україні.

Підписав: т. в. о. військового міністра отаман Л і г н а у.
З оригіналом згідно: начальник канцелярії Військового Міністерства отаман К о в а л е в с ь к и й.

Вісти.

Людмила Драгоманова, товаришка життя і праці незабутнього Михайла Драгоманова, померла у Києві 19 мая, проживши понад 70 літ. Полишила дві доньки; одна з них є жінкою болгарського посла у Києві проф. д-ра Ів. Шишманова, а друга жінкою відомого артиста-майлара Івана Труша. Її син Світозар—відомий діяч української соціалдемократичної партії у Києві. Покійна походила з родини Судовщиків і належала до цвіту старої київської інтелігенції, яка по реформі 1861 р. кинула ся була до роботи на користь недавно розкріпощеного народу. Вийшовши 1864 р. заміж за Драгоманова, визначаючи ся гарним вихованням, знанням чужих мов, нахилами до мистецтва та громадянською жилкою—Людмила Драгоманова посвятила вільний від родинних клопотів час культурній і просвітній роботі. Допомогала в праці своєму чоловікові. 1874 р. помістила у „Вістнику Європи“ цікаву працю про „Народні нареччя і місцевий елемент в освіті“. По смерті мужа перенесла ся до Києва й музикую, малюванням і перекладами з української мови, котрі давнім звичаєм містила у „Вістнику Європи“, вивчила решту свого життя, відданого українській громадянській праці. Поховано її 18 мая на Байковім кладовищі.

Смерть Кузьми. В Льозанні в 65 р. життя помер 24-го квітня український політичний емігрант, приятель і помічник М. Драгоманова Антін Ляхоцький, відомий ширший публіцист під женецьким іменем „Кузьма“. Приневолений виїждувати в 70 рр. за кордон, дрібний київський урядник Ляхоцький попав швидко яко дуже працююча людина в друкарню Драгоманова в Женеві та з неї випустив у світ всі ті видання Драгоманова, на яких формувала ся українська громадська думка й виховувало ся молоде радикальне покоління українського народу. Про Драгоманова оповідав і згадував з побожністю яко про апостола нового українства.

3 Ради міністрів. Міністром рільництва став Колокольців, міністром віроісповідань проф. Зіньківський (к.-д.), управителем міністерства закордонних справ Дмитро Дорошенко, що виступив з партії соціалістів-федералістів.

Проф. Кистяківський (к.-д.) іменованій управителем Державного Секретаріату й генеральним суддею.

Послом Української Держави в Швайцарії має стати Білякшин (К. М.).

Берлінським послом України став на місце відкликано-го О. Севрюка барон Хведір Штейнгель.

Номінації. Подільським губерніяльним старостою іменованій С. Киселів, прокурівським повітовим старостою В. Столярів.

Військовим міністром став ген. А. Рогоза. Має славу освіченого бойового генерала. В останній війні ген. Рогоза командував 4 армією. В минулім році ген. Рогоза організував українські частини на румунськім фронті.

Роззброєння польських легіонів. 13 мая одержано в Києві вістку про розпочате роззброювання німецькими військами другого корпусу польських легіонів. Коло Канева прийшло до сутички між останніми й німецькими військами, яка перейшла в битву. В рух пушено артилерію (К. М.).

Східні межі Української Держави. На однім з засідань ради Міністерства праці під проводом міністра Вагнера міністер висловив думку, що до Української Держави будуть прилучені Рогів на Дону, Новочеркаськ і ціла частина північного Передкавказзя (Кубанщина).

Постанови всеукраїнського селянського зїзду. Всеукраїнський зїзд Селянської Спільки, зібравши ся у Києві 10 мая, з приводу сучасних питань на Україні ухвалив: 1) Українське трудове селянство згідно з заключеним мировим договором бажає бачити в особі центральних держав, зокрема Німеччини, дружні нам держави. 2) Разом з тим вважає необхідним вимагати, щоб ці держави не втручали ся у внутрішні економічні й політичні справи Української Народньої Респуб-

лики, та висловлює свій рішучий протест і обурення з приводу того, що представники чужоземної влади брали активну участь, користуючи ся оружною силою, в класовій боротьбі на Україні, в розгоні українського парламенту й у відновленню гетьманщини на Україні, яка політика підтримуєт ся лише невеличкою купою землевласників і капіталістів, ворожих до Української Народньої Республіки й до всіх здобутків революції. 3) Зїзд з призьорством відкидає утворену панамі—великими землевласниками й сільськими кулаками капіталістами гетьманську владу як явно самозванчу й таку, що не має ніякої опори та признання демократичними колами України. Ся влада, спираючи ся на невелику купку земельної буржуазії та тримаючи ся тільки присутністю чужоземного війська, не зможе установити нормальних міжнародніх економічних і політичних відносин і загрожує існуванню Української Держави (Дальші резолюції зїзду в українських газетах сконфісковані).

Наказ Міністерства шляхів. З датою 17 травня 1918 р. вийшов такий наказ: До Міністерства надходять відомости, що деякі вищі урядовці примушують служачих балакати з ними московською мовою, а також були випадки, що повертали ся для перекладу надходячі до інституцій прохання, що служащі здебільшого припинили навчання державної мови на курсах, наказую твердо пам'ятати, що в Українській Державі державною мовою є українська, пропоную на всі папери, які надходять до інституцій, написані на українській мові, на тійже мові й відповідати. Зносини з найвищими інституціями, особливо з Міністерством, мусять провадити ся тільки в державній мові. Внутрішнє діловодство може тимчасово провадити ся і в російській мові, але-ж поступово мусять переходити на державну мову, всі оголошення та розпорядки, які виходять за межі внутрішнього діловодства, пишуть ся на українській мові.

Пропоную звернути особливо увагу на найскоріше вивчення державної мови урядовцям телеграфу, а до того призначити в конторах коректорів, знайомих з державною мовою, які-б виправляли телеграми, виходячі й надходячі до Міністерства; крім сього слідкувати за тим, щоб телеграми, які попадають ся до апарату, писали ся розбірно та ясно. За всяку плутанину в телеграмах відповідатимуть телеграфні служби.

Всякі блянки та книжки до вироблення форм і перекладу на державну мову замовляти в обмеженій кількості, не більш ніж на пів року. В друкарнях мусять бути заведені шрифти букв української мови, яких недостає в російській альфаветі. Штемпелі й печатки пропоную перекласти на державну мову по одержанню сього наказу.

Наказую всім урядовим інституціям одержувати офіційний орган Ради міністрів. Веї офіційні й напівофіційні органи мусять видавати ся на державній мові. Міністер шляхів Бутенко.

Військовий стан. Як доносить УТА під днем 9 мая, над містом Катеринославом і катеринославською губернією завішено військовий стан. Заборонено віча, збори й маніфестації на вулицях, збори в приватних квартирах, переховування зброї й появляти ся на вулицях по 9 год. Сконфіковано газети „Мысль“ і „Рабочая Борьба“. Так само військовий стан завішено над Одесою.

До історії переговорів бльоку українських соціалістів з представниками німецького командування на Україні пише елисаветградський „Голось Юга“ між иншим, що бльок ставив такі умови: Українська Народня Республіка до часу екликання Установчої Ради управляєт ся на підставі тої конституції, яку прийнято на останнім засіданні Ц. Ради. Гетьман відграє ролю президента Української Народньої Республіки. Теперішній гетьман лишаєт ся до Установчої Ради. Дальші гетьмани вибирають ся всенароднім голосуванням. Справу земельної реформи треба розв'язати на підставі збереження приватної земельної власности, але з обовязко-

вою ліквідацію великої земельної посілости. Великі культурні господарства не підлягають дробленню і не повинні переходити на власність держави. При ліквідації великої земельної власності треба звернути власникам їх видатки. В кабінеті українські соціалісти повинні мати більшість, бо тільки під такою умовою вони можуть взяти відповідальність за діяльність Правительства. Українські соціалісти наставляли на такім складі Правительства: **председатель**—Шелухин (с.ф.) без теки, внутрішніх справ — Лизогуб, військових — Греків, фінансів—Тимошенко, шляхів—Щенко, почт і телеграфів—Сидоренко, закордонних справ—Ліпінський, просвіти — Василенко, рільництва — Мацієвич, прохарчування — Соколовський, народного здоров'я — Луценко, торгівлі та промислу—Фещенко-Чопівський, контролю—Афанасів, справедливості—Чубинський, праці—Вагнер, фльоти—Білінський. Представники німецького командування зазначили, що вони готові включити українських соціалістів у склад кабінету, але всі інші умови абсолютно неможливі.

Товариські сходини бувших полонених Українців, котрі працювали там в українських таборових організаціях і постійно або випадково перебувають у Києві, відбули ся 20 травня в помешканню Українського Клубу.

Державну комісію для товарообміну скасовано наказом міністра торгівлі та промисловості Гутника. Замість неї при департаменті закордонної торгівлі згаданого Міністерства заснуєть ся відділ для приготування торговельно-економічних договорів. У склад відділу запросить ся визначних професорів-економістів. Крім відділу заснуєть ся ще окрема рада з представників громадських і торговельно-промислових організацій, яка працюватиме спільно з зазначеним відділом.

В справі прилучення Криму до України відбула ся нарада 16 травня під проводом тимчасово виконуючого обовязки міністра закордонних справ, в якій взяли участь Шульгин, проф. Кистяківський, проф. Ейхельман, проф. Богаєвський, отаман Слівінський, члени Міністерства закордонних справ і інші. Німецька начальна команда армії повідомила, що годить ся на прилучення Криму до України під умовою, що остання зорганізує сильну владу.

**Купуйте дешеві й загально-доступні видання
Союза визволення України:**

	к.с.
1. В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича . . .	—40
2. М. Богданович. Білоруське відродження . . .	—40
3. Іп. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питання . . .	120
4. Вяч. Будзиновський. Як Москва нищила Україну . . .	—60
5. М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретамі . . .	—20
6. Памяти Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Зладив М. Возняк. З 12 малюнками . . .	1—
7. Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 рр.) . . .	—80
8. Вол. Гнатюк. Українська народна словесність . . .	1—
9. Prof. M. Gruschewskij. Die ukrainische Frage in historischer Entwickelung (Укр. справа в історичнім розвитку) . . .	—50
10. М. Грушевський. Якої автономії і федерації хоче Україна . . .	—40
11. В. Дорошенко. У відповідь напасникам . . .	—50
12. Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіші часи. З чис- ленними портретами . . .	120
13. Памятка книжка Союза визволення України з 108 іл. Ціна 250 опр. прим. . .	370
14. О. Кириленко. Українці в Америці . . .	—50
15. G. Cleinow. Das Problem der Ukraine . . .	—50
16. В. Короленко. Як упала царська влада в Росії . . .	—60
17. О. Кобець. В Тарасову ніч. З образками . . .	—50
18. О. Кобець. З великих днів. З образками . . .	—50
19. М. Кордуба. Північно-західна Україна. . .	2—
20. Др. І. Крип'якевич. Українське військо. З малюнками . . .	—40
21. Dr. E. Lewyckij, Galizien . . .	—60
22. Др. Е. Левицький. Листи з Німеччини . . .	—80
23. Др. М. Лозинський. Галичина в життю України . . .	—60
24. М. Лозинський. Іван Франко. З портретом Ів. Франка . . .	1—
25. Др. М. Лозинський. Михайло Павлик . . .	—40
26. Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками . . .	350
27. Др. Іван Пулюй. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung . . .	—80
28. St. Rudnyckij. Ukraina. Land und Volk. Бр. 10— в полотні 12— . . .	—20
29. О. Скоропис-Іолтуховський. Значінне самостійної України . . .	—30
30. Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи . . .	—50
31. М. Trotzkyj. Die ukrainische national-politische Bewegung . . .	—50
32. М. Троцький. Литовці . . .	—40
33. М. Троцький. Як прийшло в Росії до революції . . .	—60
34. V. Choma-Dovskij. Ukraјina i Ukraјinci (по хорватськи) . . .	1—
35. Др. А. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія . . .	—80
36. Др. Андрій Чайковський. Петро Конашевич Сагайдачний . . .	—40
37. Чужинці про українську справу . . .	—40
38. Т. Шевченко. Кобзарь. 2-ий випуск . . .	1—
39. Проф. І. Шишманов. Роль України в болгарським відродженню . . .	—20

Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союза визволення України. **Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6.**

На заданне висилаєть ся поштовий чек ч. 107.090.

Від адміністрації.

З сим числом розсилаємо чеки ч. 107.090 і просимо вирівняти та відновити передплату.

Адміністрація.

**Купуйте добрі й гарні видання
УЧИТЕЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ в Коломиї.**

1. Вибір нарисів і новель Стефаника, Семанюка, Мартовича	К. 1.60
2. Вибір казок народніх, Драгоманова, Франка . . .	„ 1.60
3. Дж. Гам. Фольклор	„ 1.60
4. Ів. Левицький. Побіда Хмельницького під Зба- ражем	„ —.20
5. Макогон. Проти філі. Новелі	„ —.40
6. „ Учительські газарди. Нариси	„ —.40
7. Приймак. Поезії	„ —.80
8. Селянський. Польська школа в московським ярмі . . .	„ —.30
9. „ Ясне сонічко України. Істор. повість	„ —.30
10. М. Сл. У зарані слави. З княжих часів	„ —.30
11. Л. Толстой. Думки про народне образование	„ —.40
12. 350 загадок молодим і старим на забаву	„ —.40
13. Учительський альманах	„ 4.—
14. Ів. Франко. Вибір поезій	„ 1.60
15. „ В поті чола	„ 1.60
16. Хлопська доля. Оповід. Стефаника, Семанюка . . .	„ —.10
17. Т. Шевченко. Гайдамаки	„ —.80
18. „ Історичні поеми	„ —.50

Замовляти в адміністрації „Вістника“: **Wistnyk, Wien, VIII, Josefstädterstraße 79.**

Видання УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРНОЇ РАДИ у Відні.

1. Ф. Колесса. Военні Квартети	К. 2.50
2. О. Коренець. Молитвенник	„ —.80
3. „ Рим та наші церковні постанови, зокрема календарь	„ 1.—
4. Korenec S. Sedes apostolica et disciplinae Graeco- Catholicorum. Agitur de Calendario	„ 1.—
5. Лепкий. Прийди до нас	„ —.60
6. „ Як вертав ся з неволі до дому...	„ —.50
7. Рудницький. Етнографічна карта України	„ —.60
8. „ Україна, наш Рідний Край	„ 4.50
9. Слово о полку Ігоря в сучасних вірш. перекл.	„ 1.—
10. Чайківський. Военні оповідання	„ 2.50
11. Чепига. Укр. літерат. продукція на еміграції у В.	„ —.50
12. Ще не вмерла Україна. Співанник, брош.	„ 3.50
13. Календарик на 1918 рік	„ 1.20

На пересилку долучати 10 відсотків замовлення.

Замовляти на адресу: **Ukrainischer Kulturrat, Wien, VIII, Strozzigasse 32.**

Всі сі книжки можна набути й в адміністрації „Вістника“.

ЗАМОВЛЯЙТЕ, ПОКИ НЕ ВИПРОДАНО, КНИЖКИ:

1. Атаманюк. Як сурми заграли до бою	K 1.—	65. Комаров. Морачевський та його переказ.	K —.60	116. Ще не вмерла Україна. Співаник	K 3.50
2. Бах. Економічні нариси	" 1.80	Евангелія	" —.70	117. Шурат. Дві статі про грунальдс. пісню	" —.40
3. Богданко. Козак Войнаровський на Сибірі	" —.20	Кониський. Листи про Ірландію	" —.30	118. Ярошенко. Як люде прав собі добувають	" —.40
4. Борхарт. Введення в нац. економію	" —.30	66. Короденко. "Ліс шумить"	" —.75	119. Яцьків. Далекі шляхи	" 2.—
5. Бібія, російська й українська, кожда по 8	" 8 —	Кос. Про полові справи	" —.30	" " " " " " " " " " " "	" —.60
6. Будзиновський. Гадацькі постулати і Виговський	" —.60	Костомарів. Лист до видавця „Колокола“	" —.20	120. Blumenthal. Der Herr der Karpathen. Roman	" 9.—
7. Будзиновський. Козацькі часи в нар. пісні	" 3.—	67. Кулик. Писання	" —.40	121. Jensen. Schewtschenko. Ein ukrainisches Dichterleben	" 8.—
8. Будзиновський. Козацькі часи в нар. пісні	" —.40	68. Куліш. Краманка Русинам і Полякам	" —.60	122. Ukraine. Ілюстроване число Volk und Heer, ч. 11	" —.60
9. Вержбицький. „Мрія“—шкільна будівля	" —.30	69. " " " " " " " " " " " "	" —.20	123. Simowitsch. Ukrainische Sprache (für Deutsche)	" 2.60
10. " " " " " " " " " " " "	" —.40	70. Левенко. Per pedes apostolorum	" —.60	124. Серія карток Васильківського	" 2.—
11. Марко Бовчок. Два сини. Оповідання	" 2.70	71. Левіцький. Поміж ворогами	" —.20	125. " " " " " " " " " " " "	" 2.—
12. Володиславч. Орли	" —.75	72. Левіцький. Рибалка Панас Круть	" —.50	126. " " " " " " " " " " " "	" 1.50
13. " " " " " " " " " " " "	" —.40	Левіцький М. Нубея	" —.40	127. Етнографічні збірники наук. тов. імени Шевченка:	
14. " " " " " " " " " " " "	" —.30	Лейкий. Оля	" —.40	2. Лірники, лірницькі пісні, молитви, слова і т. ин. з пов. Бучацького. Замітки етнографічні з Угорської Русі. Чорноморські нар. казки й анекдоти	" 3.30
15. Волховський. Какъ мужикъ у всѣх в долгу остался	" —.10	Лясаль. Програма робітників	" —.30	3-4. Етногр. матеріал з Угорської Русі, т. I—II (легенди, новелі, казки, байки, оповідання про історичні особи, анекдоти), по K 3.30	" 6.60
16. Гал н. Проловдь. Оповідання	" 1.60	Про суть конституції	" —.40	5. Народня гутірка з поводу коронації. З народньої памяти по панцину. Гуцульські примівки. Людові вірування на Підгір'ю. Фолькльорні матеріали	" 4.40
17. Ганкевич М. Соціалістичний інтернаціонал і війна	" —.30	Майорський. Оповідання	" —.40	8. Галицькі народні новелі	" 2.20
18. Гаршин. Маларі. Оповідання	" —.10	73. Макошей. Поезії	" —.40	9. Етногр. матеріали з Угорської Русі, т. III	" 3.30
19. Гаутман. Візник Геншель	" —.20	74. Марк і Енгельс. Комуніст. маніфест	" —.20	10, 16, 23, 24, 27, 28. Галицько-руські нар. приповідки. Три томи, кожлий у двох вип. I—K 8.80; II—K 7.70; III—K 7.70	" 23.—
20. Гилька. Війна і завдання укр. робітництва	" —.20	75. Мартович. Війт. Смертельна справа	" —.40	12-13. Галицько-руські народні легенди I—II по 3.30	" 6.60
21. " " " " " " " " " " " "	" —.20	Мартович. Стрибожий дарунок	" —.40	14. Оповідання Р. Ф. Чмихала	" 4.40
22. Гнатюк. Народні байки	" 4.50	Марченко. На Тарасовій могилі	" —.30	15, 33-34. Знадобки до укр. демонології, т. I K 4.40; II, вип. 1 K 3.30; вип. 2 K 3.30	" 11.—
23. " " " " " " " " " " " "	" 2.50	76. Матушевський. Великі роковини	" —.60	21-22. Галицько-руські народні мелодії зібрані на фонограф, по K 6.60	" 13.—
24. Гоголь. Сорочинський ярмарок	" 2.40	77. Панас Мирний. Лихий полугав	" —.30	25. Етногр. матеріали з Угорської Русі, т. IV	" 3.30
25. Гомерова Одиссея. Друга частина	" —.40	78. Мицюк. Веремієвська буча	" —.30	26. Народні оповідання про опришків	" 4.40
26. Граб. Доля	" —.40	79. Налковский. Про воду на суші і в морі	" —.30	29, 30. Етногр. матеріали з Угорської Русі, т. V, VI, по 4.40	" 8.80
27. " " " " " " " " " " " "	" —.70	80. На теми дня з 1910 р.	" —.30	31, 32. Похоронні голосіння. Похоронні звичаї й обряди	" 5.50
28. Грінченко. Байда й інші оповідання	" —.50	81. Невольник. Чорна роза	" —.20	35-36. Колядки і щедрівки, т. I—II	" 9.—
29. " " " " " " " " " " " "	" —.20	82. Німецько-Український словарь	" —.20		
30. " " " " " " " " " " " "	" —.20	83. Оделькович. Укр. писання	" —.30		
31. " " " " " " " " " " " "	" 2.—	84. Овншкевич. Руська бібліотека, т. 3	" —.50		
32. Грушевський. З біжучої хвилі (1905-6 рр.)	" 1.—	85. Оповідання з історії вел. франц. револ.	" —.50		
33. " " " " " " " " " " " "	" —.70	Пам'ятка книжка соц. революціонера	" —.60		
34. Грушка. Двійчі охрещена. Оповідання	" 1.60	Пезако. Життя та праця Б. Грінченка	" —.20		
35. Гете. Герман і Доротея	" 1.60	Повість о 12 місяцях	" 2.—		
36. Гюльєн. Салдати. Очерки	" 1.50	86. Подольський. Ремесла і фабрики на Україні	" —.50		
37. Іудков. Урель Агоста	" —.50	Н. Полтавка. Катерина Чайківна	" —.60		
38. Деде. Роботи. Оповідання	" —.30	87. Порш. Про автономію України	" —.40		
39. Демокр. республіка. Народне правління	" —.25	88. Поссе. Національна автономія і всевітня федерація	" —.20		
40. Дикштайн. Хто з чого живе	" 2.60	89. Потапенко. Задля хазяйства	" —.30		
41. Дікенс. Олівер Твіст	" 1.20	Пулюй. Непрошача сила	" 3.—		
42. Доде. Королі на вигнанню	" 3.60	Пушкін. Драматичні твори	" 1.50		
43. Доленко. Хто народовий ворог	" —.40	Ол. Пчілка. Микола Лисенко	" —.20		
44. Драгоманів. Два учителі	" —.45	Нові й перемінні звізди	" 10.—		
" " " " " " " " " " " "	" —.24	90. Руданський. Твори в 7 томах			
" " " " " " " " " " " "	" 5.20	91. Руська письменність:			
" " " " " " " " " " " "	" 6.20	2-3. Квітка Основяненко			
" " " " " " " " " " " "	" —.60	4. М. Шашкевич, Головацький			
" " " " " " " " " " " "	" —.30	5. Устиянович, Могильницький			
" " " " " " " " " " " "	" 7.—	6. Метлинський, Костомарів			
45. " " " " " " " " " " " "	" —.30	9-14. Куліш			
46. " " " " " " " " " " " "	" 1.20	15-16. Іс. Воробкевич			
47. " " " " " " " " " " " "	" —.24	17. Глібов, Климкович, В. Шашкевич	" 2.50		
" " " " " " " " " " " "	" 1.—	18. Ол. Стороженко. Кожлий том	" —.80		
" " " " " " " " " " " "	" —.75	92. Свідерський. Економічні нариси	" 1.50		
" " " " " " " " " " " "	" 2.30	Сеньюбос. Сучасна Англія	" 1.—		
" " " " " " " " " " " "	" 1.60	93. Слово о полку Ігоревім у вірш, переклад.	" 2.50		
" " " " " " " " " " " "	" —.10	94. Смал-Стоцький. Граматика укр. мови	" —.30		
" " " " " " " " " " " "	" —.50	95. Співаник, ч. I	" —.20		
48. Жуковецька. Імпресії	" —.50	Спілка для збуту худоби	" —.50		
49. Закон о крестьянском разорении	" —.40	96. Старицький. В темряві. Драма	" —.30		
50. Залізник. Російська Україна й її відродження	" —.30	Різдвяна Ніч	" —.30		
51. Загородний. Бунт в селі Вишнівці	" —.20	97. Сурик. Граб. Твори	" —.30		
52. Зінківський. Писання. Т. I K 2.40, т. II 2	" 4.40	98. Толстой. Лист до царя Миколи II	" —.40		
53. Збірка „Вільного Слова“	" —.50	99. " " " " " " " " " " " "	" —.60		
54. З великих днів Богдана Хмельницького	" —.30	100. Тургенєв. Ася	" 2.50		
55. Зоря Журнал. Річники з 1894 і 1897 рр. по	" 16.—	" " " " " " " " " " " "	" 1.—		
56. Календарик для Січових Стрільців і жовнірів-Українців 1918 р.	" 1.80	" " " " " " " " " " " "	" —.50		
Каутський. Соціальна революція	" 1.50	101. Федькович. Поезії, вибір в 1 томі	" 13.—		
57. Квітка-Основяненко. Перекотиполе	" —.40	102. " " " " " " " " " " " "	" 1.80		
58. Кенан. Сибір	" 2.40	103. Франко Іван. Вибір поезій	" —.60		
" " " " " " " " " " " "	" 10.—	104. " " " " " " " " " " " "	" 1.—		
59. Кобець. Пісні Північника	" —.60	105. " " " " " " " " " " " "	" 1.60		
60. Коваленко. Вишнівська справа	" —.40	106. Чайченко. Оповідання	" 1.60		
61. " " " " " " " " " " " "	" —.16	107. " " " " " " " " " " " "	" —.20		
62. " " " " " " " " " " " "	" —.40	108. Чому цигани своєї церкви не мають	" —.50		
63. " " " " " " " " " " " "	" —.40	109. Шашкевич В. Зільник. Поезії	" 1.50		
64. " " " " " " " " " " " "	" —.20	110. Шевченко. Кобзарь, Фототипія першого видання	" 1.—		
		111. Шіллер. Марія Стюарт	" 1.60		
		112. " " " " " " " " " " " "	" —.80		
		113. " " " " " " " " " " " "	" 1.20		
		114. Школиченко. На селі	" —.60		
		115. " " " " " " " " " " " "			

Річники „Вістника Союзу визволення України“ 1914—15 1916 і 1917 по 15 К., разом 45 К.

При замовленню просимо долучати десять (10) відсотків на пересилку і гроші висилати наперед. До одержання грошей замовлень не полагоджується.

Замовляти й гроші висилати на адресу: **Wistnyk, Wien, VIII, Josefstädterstr. 79.**

ВИКАЗ ЖЕРТВ.

На холмські справи—Українська бібліотека полонених-офіцерів в Бравнау K 54. На УСС—начальник громади в с. Волощині Григорій Газда зібраних на весіллі K 30.

Зміст: М. Троцький. Еволюція лібералізму на Україні. — Зїзд партії соціалістично-федералістич. — Полонений Іван Павлюк. Зїзд делегатів к.д. партії на Україні. — М. Василенко про завдання Міністерства освіти.—5-ка. З місяця тимчасового осідку 1-ої української стрілецько-козацької дивізії. — З заходів коло організації армії Української Держави. — І.п. Бочковський. Національна справа. П. Головні чинники й основні фази національно-відродних рухів нового часу. — Вісти.